

ФІЛОЛОГІЯ

ОМОНІМІЯ У СЛОВОТВОРІ ІМЕННИКІВ

Роман Бачкур,

У курс, філологічний факультет.

Науковий керівник – Грециук В. В.,

доктор філологічних наук, професор.

Усвідомлення словотвору як системи (а під терміном “система” ми розуміємо єдине ціле, частини якого перебувають між собою в закономірних співвідношеннях і постійних взаємозв'язках та взаємозумовленостях) дає змогу досліджувати зв'язки та взаємовідношення між її елементами, серед яких, окрім відношень словотвірної похідності (твірне – похідне) та ієрархічних відношень (словотворчий формант – дериват – словотвірний тип і т. д.), між одиницями словотворчої системи мови, слід виділяти системні відношення іншої природи, які прийнято називати “альтернативними (паратактичними) відношеннями співіснування рівноправних з погляду їх системного статусу одиниць” [1]. Маються на увазі синонімічні, омонімічні та антонімічні відношення. Предметом цієї статті є омонімічні відношення у словотворі українських іменників.

Вивчення таких відношень у словотворі становлять неабиякий інтерес для дослідника, є актуальними та перспективними. Незважаючи на низку ґрунтовних студій у цій галузі [2], питання омонімічних відношень у словотворі все ще залишається відкритим і має багато білих плям. Так, існує нерозв'язана остаточно проблема визначення статусу словотвірної омонімії та лексичної омонімії, їх співвідношення, визначення межі омонімії та полісемії у словотворі, проблема класифікації дериваційних омонімів, типології різних омонімічних одиниць словотвору і вибору критеріїв такої типологізації тощо.

У процесі дослідження омонімічних відношень у сфері словотворчих формантів українських субстантивів було виявлену низку закономірностей функціонування такого виду омонімії, що дозволяє розглядати словотвірну формантну омонімію як певним чином організовану систему. Серед таких закономірностей слід виділити такі:

1. Довжина омонімічного ряду (а під терміном “омонімічний ряд” ми розуміємо низку однакових у плані вираження формантів, поєднаних омонімічними відношеннями) обернено пропорційна до кількості зафіксованих у мові випадків омонімії. Так, двокomпонентних омонімічних рядів налічується 57%, тоді як, наприклад, семикomпонентний лише один (іменниковий суфікс – к)

2. Словотворчі форманти, які у формальній структурі слова розташовані праворуч від кореня, мають надзвичайно сильну потенцію до утворення омонімів (суфікси, частково інтерфікси у поєднанні з

суфіксами), тоді як лівосторонні форманти (префікси, конфікси) у омонімічні відношення майже не вступають. Так, суфікси репрезентують 90% усіх випадків омонімії у словотворі іменника.

3. Структурна складність форманта (перерваність, багатофонемність) та збільшення кількості коренів у дериваті зменшують спроможність формантів вступати у омонімічні відношення. Саме цим, зокрема, пояснюється низька потенція до утворення омонімів конфіксів та інтерфіксів у поєднанні з суфіксами.

4. Омонімічними, як правило, не можуть бути форманти, один з яких позначає абстрагований іменник (транспозиційні словотвірні значення), а інший – конкретний. Таким чином, можна виокремити дві групи словотвірних значень, які майже ніколи не поєднуються в омонімічних іменникових формантах. До першої, окрім транспозиційних словотвірних значень, належатимуть і деякі інші, які виділяємо у деяких абстрактних іменниках (наприклад, збірність), а зрідка й такі, що властиві конкретним назвам. Наприклад, формант *-ість* (*прозорість* – “абстрагована ознака” / *всякість* – “носій дейктичної ознаки” / *першість* – “носій квантитативної ознаки”).

5. Омонімічні форманти, які реалізують комплексну семантику (у складних словах) характеризуються, як правило, семантичною спільністю одного із семантичних компонентів словотвірного значення. Наприклад, формант *о...ник* реалізує такі словотвірні значення: “предметно-агентивність” / “адвербіально-агентивність” / “квантитативно-агентивність” / “носій предметно-квантитативної ознаки”.

6. У більшості випадків згадані тенденції є причиною виникнення формантної омонімії, хоча омонімічні відношення можуть виникати і внаслідок збігу питомих та запозичених формантів, при цьому омонімія тільки між запозиченими формантами, за деякими поодинокими винятками, неможлива.

7. Передумовою виникнення омонімії, зокрема для формантів, що виражають модифікаційні словотвірні значення, є також спільність лексико-граматичних значень (наприклад, значення роду для іменників з формантами *-иц-, -ин-*), стилістичних характеристик тощо;

8. Омонімічними найчастіше можуть бути такі форманти, які реалізують, умовно кажучи, єдине надзначення (наприклад, надзначення “носій ознаки” для словотвірних значень “носій предметної ознаки”, “носій процесуальної ознаки” і т. д.) і утворюють омонімічні ряди тільки в його межах. Щоправда близькі словотвірні значення, зокрема “носій процесуальної ознаки” та “виконавець дії” (обидва віддієслівні), можуть замінювати один одного у таких омонімічних рядах, чим, очевидно, і пояснюється їхня нездатність поєднуватися між собою омонімічними відношеннями.

На нашу думку, слід виділяти абсолютну словотвірну омонімію (між формантами одного виду, наприклад, між суфіксами) та часткову словотвірну омонімію (між формантами різних видів), яка, окрім різного

словотвірного значення, передбачає ще й різне розташування формантів у структурі слова відносно кореня, а, отже, різні їх валентні характеристики (наприклад, конфікс та інтерфікс у поєднанні з суфіксом *о...н* – *о-сон-н-я* / *молок-о-вар-н-я*).

Дослідження омонімії у межах словотворчих формантів однієї частини мови не вичерпує усієї проблематики словотвірної омонімії, адже вимагає доповнення дослідженнями омонімії у словотворі усіх інших частин мови і не тільки на рівні словотворчого форманта, а й на рівні інших словотвірних одиниць (дериватів, СТ, СП...).

1. Николаев Г. А. Русское историческое словообразование: теоретические проблемы. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1987. – С.77.
2. Див., наприклад: Виноградов В. В. О грамматической омонимии в современном русском языке // Русский язык в школе. – 1940. – №1. – С.5–7; Григорьев В. П. Обсуждение омонимии // Вопросы языкознания. – 1958. – №2. – С.162–166.; Громова Н. Из наблюдений над суффиксальной омонимией в современном русском языке и других славянских языках // Наукові записки Львів. держ. педінституту. – т.ХІІ. – Львів, 1995. – С.39–51.; Ковалик І. І. Питання словотворчої омонімії і синонімії в сфері іменників слов'янських мов // Питання слов'янознавства: Матеріали першої і другої республіканських славістичних конференцій. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1962. – С.5-26.; Соболева П. А. Словообразовательная полисемия и омонимия. – М.: Наука, 1980. – 294 с. та ін.

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА НАЗВ ПРИМІЩЕНЬ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ЛОГІКО-СИНТАКСИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Оксана Зазуляк,

У курс, філологічний факультет.

Науковий керівник – Пелехата О. М.

кандидат філологічних наук, доцент.

Дослідження семантики мовних одиниць, будучи предметом вивчення передовсім лінгвістики у традиційній інтерпретації як вігчизняних (Апресян Ю., Гак В., Кубрякова О., Уфимцева А., Шмельов Д.), так і польських мовознавців (Бутлер Д., Гжегорчикова Р., Дорошевський В., Токарський Р., Юдицька І.) скеровані на опис внутрішньої, структурно-компонентної організації (лексична семантика, словотвірна семантика); визначення значеннєвої сутності слова з точки зору логічної науки виходить за власні мовні межі і полягає у викритті відношень між мовними елементами (знаками, синтаксичними групами, реченнями) та елементами позамовної дійсності (денотатами, подіями, ситуаціями).

Встановлення такого типу співвідношень лежать в основі досліджень логічної семантики (Арутюнова Н., Падучева О., Степанов Ю.), визна-